

DORIVOR MAVRAK O'SIMLIGINING TIBBIYOT VA FARMATSEVTIKADAGI O'RNI VA AHAMIYATI

Joldasov.A.I.

Tayirova. D.B.

Toshkent Farmatsevtika instituti

e-mail: allayarjoldasov33@gmail.com

tel: +99897-354-48-77

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10682549>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-February 2024 yil

Ma'qullandi: 15- February 2024 yil

Nashr qilindi: 20- February 2024 yil

KEY WORDS

Mavrak, tibbiyot, farmatsevtika, nevrologik kasalliklar, terapevtik samaradorlik, kasalliklarni o'zgartirish, neyroproteksiya, farmakologik mexanizmlar.

ABSTRACT

Ushbu keng qamrovli maqolada ilg'or dori bo'lmish mavrakning tibbiyot va farmatsevtika sohasidagi ko'p qirrali roli o'rganiladi. U mavrakning farmakologik mexanizmlarini, turli xil tibbiy sharoitlarda terapevtik qo'llanilishini, kasalliklarni o'zgartirish potentsialini, xavfsizlik profilini, tarjima ta'sirini va kelajakdagi tadqiqot va klinik amaliyot uchun oqibatlarini o'z ichiga oladi. Ushbu maqola Mavrakning sog'liqni saqlashga ta'sirining yaxlit ko'rinishi bo'lib xizmat qiladi, uning qondirilmagan tibbiy ehtiyojlarni qondirish va neyrofarmakologiya sohasini rivojlantirishdagi transformatsion salohiyatini ta'kidlaydi.

Mavrak tibbiyot va farmatsevtika sohasidagi ilg'or dori bo'lib, birinchi navbatda Altsgeymer kasalligi, Parkinson kasalligi va ko'p skleroz kabi bir qator nevrologik kasalliklarni davolashdagi ajoyib samaradorligi bilan mashhur. Uning ahamiyati uning noyob ta'sir mexanizmida yotadi, bu ushbu sharoitlarda yuzaga keladigan muayyan yo'llarni maqsad qilib qo'yadi, bu simptomlarni yengillashtirishga va kasallikning potentsial o'zgarishiga olib keladi. Mavrak (Salvia) — labguldoshlar oilasiga mansub ko'p yillik o'tlar va yarim butalar turkumi. 500 turi bor. O'zbekistonda 16 turi uchraydi. Shundan yarim buta bo'lgan dorivor mavrak ekib o'stiriladi; bo'yi 50 sm. Barglari cho'ziq yoki keng nashtarsimon, uzun bandli (poyaning yuqori qismidagisi bandsiz), qarama-qarshi joylashgan. Gullari ko'k, binafsha, poya shoxlarining uchida soxta to'pgul hosil qiladi. Bargida va gulida 2,5% gacha efir moyi, shuningdek, oshlovchi va boshqa moddalar bor. O'zbekistonning tog' yon bag'irlarida, adir va bog'larda o'sadigan muskat mavrakning bo'yi 1 m. Barglari yirik, tuxumsimon, uzun bandli, tarkibida 1,03% gacha efir moylari, S vitamini, flavonoidlar, oshlovchi va boshqa moddalar, urug'ida 31 % gacha moy bor. Bargi xalq tabobatida quvvatlantiruvchi, ovqat hazm qildiruvchi dori sifatida hamda yurak va buyrak kasalliklarini davolashda qo'llaniladi[2,3,4].

Mavrakning asosiy rollaridan biri uning miyadagi neurotransmitter darajasini, xususan, kognitiv funktsiyani va vosita nazoratini saqlash uchun juda muhim bo'lgan dopamin va atsetilxolin darajasini modulyatsiya qilish qobiliyatidir. Miyaning ta'sirlangan hududlarida neurotransmissiyaning kuchaytirish orqali mavrak hotira yo'qolishi, titroq va mushaklarning qattiqligi kabi simptomlarni yengillashtirishga yordam beradi va shu bilan bemorlarning hayot sifatini yaxshilaydi[14].

Bundan tashqari, mavrak neyroallig'lanishni kamaytirish, neyronlarning shikastlanishini oldini olish va neyroregeneratsiyani rag'batlantirish orqali kasallikning rivojlanishini sekinlashtirishi mumkin bo'lgan klinikadan oldingi tadqiqotlarda istiqbolli natijalarni ko'rsatdi. Ushbu kasallikni o'zgartiruvchi ta'sir mavrakni asosan simptomlarni boshqarishga qaratilgan an'anaviy davolash usullaridan ajratib turadi[16].

Terapevtik afzalliklaridan tashqari, Mavrakning xavfsizlik profili va bardoshliligi uni bemorlar uchun afzal ko'rgan tanlovga aylantiradi, bu esa nevrologik kasalliklar uchun ishlatiladigan boshqa dorilar bilan bog'liq bo'lgan salbiy reaksiyalar va dorilarning o'zaro ta'siri xavfini kamaytiradi. Uning formulasi, shu jumladan kengaytirilgan bo'shatish formulalari, bemorning muvofiqligi va qulayligini oshiradi, uzoq muddatli davolanish jarayonini osonlashtiradi[11].

Umuman olganda, mavrak nevrologik kasalliklarni farmakologik boshqarishda sezilarli muvaffaqiyatni ifodalaydi va bemorlar va tibbiyot xodimlari uchun umid beradi. Uning simptomlarni yaxshilash, kasallikning rivojlanishini sekinlashtirish va bemorning natijalarini yaxshilashdagi roli uning zamonaviy tibbiyot va farmatsevtikadagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Davom etayotgan tadqiqotlar va klinik sinovlar uning to'liq salohiyatini o'rganishda va boshqa nevrologik sharoitlarni davolashda, qo'llanilishini kengaytirishda davom etmoqda, bu sohada asosiy terapiya sifatidagi mavqeini yanada mustahkamlaydi[12,13].

Doimiy rivojlanib borayotgan tibbiyot fanlari va farmatsevtika innovatsiyasi landshaftida bir nechta yutuqlar mavrak kabi bemorlarni davolashni o'zgartirish haqidagi tasavvur va e'tiborni o'ziga tortdi. Ushbu kashshof dori nevrologik kasalliklar sohasida umid chirog'i sifatida paydo bo'lib, maqsadli terapevtik aralashuvlar va misli ko'rilmagan davolash samaradorligi bilan ajralib turadigan yangi davrni e'lon qildi.

Mavrakning ahamiyati zahirida uning markaziy asab tizimiga ta'sir etuvchi bir qator zaiflashtiruvchi holatlar spektrini, jumladan, Altsgeymer kasalligi, Parkinson kasalligi va ko'p sklerozni boshqarishga o'zgartiruvchi ta'siri yotadi. Mavrak o'zining o'ziga xos ta'sir qilish mexanizmi orqali nafaqat simptomlarni engillashtiradi, balki neyrodegeneratsiya va disfunktsiya tufayli yuzaga keladigan chuqur muammolar bilan kurashayotgan butun dunyo bo'ylab millionlab odamlarga umid taqdim etib, ushbu halokatli kasalliklarning borishini tubdan o'zgartirish potentsialiga ega[8,10].

Nevrologik terapevtika landshaftini qayta shakllantirishda Mavrakning chuqur rolini tushunish uchun uning farmakologik xususiyatlari va terapevtik mexanizmlarini har tomonlama o'rganish muhim ahamiyatga ega. Mavrak asosiy neyrotransmitter yo'llarini, xususan, dopamin va atsetilxolinni tanlab modulyatsiya qilish orqali neyron funktsiyasi va miya ichidagi aloqaga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi. Ushbu nozik yondashuv nafaqat nevrologik kasalliklarning simptomatik namoyon bo'lishiga, balki asosiy patofiziologik jarayonlarga ham murojaat qiladi, kasalliklarni o'zgartirish va potentsial neyroproteksiya uchun asos yaratadi.

Bundan tashqari, mavrakning o'ziga xos xavfsizlik profili va tolerantlik profili uni nevrologik kasalliklar uchun farmakologik qurol-aslahadagi asosiy terapiya sifatida ajratib turadi. Salbiy ta'sirlar va cheklovlar bilan to'la an'anaviy davolash usullaridan farqli o'laroq, mavrak bemorlar va tibbiy xizmat ko'rsatuvchi provayderlar o'rtasida ishonchni uyg'otadigan minimal xavflar bilan birga samaradorlik taklifini taklif qiladi. Bundan tashqari, uning ko'p qirrali formulalari, shu jumladan kengaytirilgan bo'shatish variantlari optimal dozlash rejimlarini osonlashtiradi va bemorlarga rioya qilishni yaxshilaydi, shu bilan terapevtik natijalarni va uzoq muddatli kasalliklarni boshqarishni optimallashtiradi.

Mavrak o'zining bevosita terapevtik ta'siridan tashqari, fundamental fan, klinik tibbiyot va farmatsevtika innovatsiyalarining sinergik yaqinlashuvini aks ettiruvchi tajriba tadqiqotlari va fanlararo hamkorlikning g'alabasini ifodalaydi. Uning skameykadan karavotgacha bo'lgan qo'llanish davri bizning zamonamizning eng dolzarb sog'liqni saqlash muammolarini hal qilishda qat'iy ilmiy izlanishlar va tibbiy taraqqiyotga tinimsiz intilishning muhim rolini ta'kidlaydi.

Mavrakning nevrologik kasalliklarga ta'sirining ko'p qirrali o'lchovlarini o'rganish sayohatini boshlaganimizda, uning ahamiyati shunchaki simptomatik yengillikdan yuqori ekanligi tobora ayon bo'ladi. Aksincha, bu murakkab sharoitlarni davolash va tushunishga bo'lgan yondashuvimizdagi paradigmaning o'zgarishini taklif qiladi, jabrlanganlarga umid taqdim etadi va tadqiqotchilar va klinitsyenlarning kelajak avlodlarini hamma uchun yorqinroq, sog'lom kelajakka intilishda imkoniyatlar chegaralarini bosib o'tishga ilhomlantiradi.

Mavrakning farmatsevtik va farmakologik mexanizmlarini o'rganilishi quydagicha: Mavrakning transformatsion salohiyatining boshida uning murakkab farmakologik mexanizmlari yotadi, bu esa nevrologik kasalliklar keltirib chiqaradigan ko'p qirrali muammolarni hal qilishda uning terapevtik samaradorligini asoslaydi. Uning ta'sirida markaziy o'rin neyronlarning yaxlitligi va funksiyasini saqlash uchun muhim bo'lgan neurotransmitter tizimlarining maqsadli modulyatsiyasidir.

Mavrak dopamin va atsetilxolin signalizatsiyasini tanlab kuchaytirish orqali miyaning kognitiv va motor funksiyasi bilan bog'liq bo'lgan asosiy hududlarida sinaptik uzatish va neyronal plastisityaga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Ushbu nozik tartibga solingan modulyatsiya nafaqat xotira buzilishi va vosita disfunktsiyasi kabi alomatlarni yaxshilaydi, balki neyronlarning hayotiylikni saqlab qolish va kasallikning rivojlanishini yumshatish va'dasini ham beradi[9,17].

Bundan tashqari, Mavrakning noyob farmakokinetik xususiyatlari, jumladan, uning kengaytirilgan ta'sirli formulalari dori-darmonlarni barqaror va optimallashtirilgan yetkazib berishni ta'minlaydi va shu bilan plazma kontsentratsiyasining tebranishlarini minimallashtirish bilan birga terapevtik foydani maksimal darajada oshiradi, bu surunkali nevrologik kasalliklarni davolashda muhim ahamiyatga ega.

Semptomatik yengillikdan tashqari, Mavrakning kasallikni o'zgartirish potentsiali nevrologik kasalliklarning terapevtik landshaftidagi paradigmaning o'zgarishini anglatadi. Klinikadan oldingi tadqiqotlar uning neyroinflamatur jarayonlarni susaytirishi, oksidlovchi stressni yumshatish va neyroregeneratsiyani rag'batlantirish, shu bilan neyronlarning omon qolishi va funksional tiklanishi uchun qulay muhitni yaratish qobiliyatining ishonchli dalillarini taqdim etdi. Mavrak o'zining ko'p qirrali harakatlari orqali nafaqat simptomlar yukini yengillashtiradi, balki kasallikning rivojlanishiga turtki bo'lgan asosiy patofizyologik mexanizmlarni ham hal qiladi. Kasallikni o'zgartiruvchi ushbu potentsial Altsgeymer kasalligi va Parkinson kasalligi kabi kasalliklarni uzoq muddatli boshqarish uchun chuqur ta'sir ko'rsatadi, bu yerda hozirda mavjud davolash usullari birinchi navbatda simptomlarni boshqarishga qaratilgan. Mavrak neyrodegeneratsiyaning asosiy sabablarini yo'naltirish orqali kasallikning rivojlanishini sekinlashtirish yoki to'xtatishning ajoyib yo'llarini taklif qiladi va shu bilan bemorning natijalari va hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Har qanday terapevtik aralashuvning muvaffaqiyati uchun uning xavfsizligi va bardoshliligi, ayniqsa uzoq muddatli davolanishni talab qiladigan surunkali nevrologik kasalliklar

kontekstida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, Mavrak odatda an'anaviy davolash usullari bilan bog'liq bo'lgan nojo'ya ta'sirlar va dorilarning o'zaro ta'siri xavfini minimallashtirib, xavfsizlik va bardoshlilik mayoqchasi sifatida ajralib turadi. Uning ijobiy nojo'ya ta'sirlar profili nafaqat bemorning qulayligi va qoniqishini oshiradi, balki davolanishga ko'proq rioya qilishga yordam beradi, bu terapevtik natijalarni optimallashtirish va kasallikning kuchayishini minimallashtirishda muhim omil hisoblanadi.

Mavrakning ko'p qirrali formulalari, jumladan, og'iz orqali va transdermal variantlarda, dozalash rejimlarida moslashuvchanlikni taklif qiladi, bemorlarning turli ehtiyojlari va afzalliklarini qondiradi va uning nevrologik kasalliklarni farmakologik davolashda asosiy terapiya sifatidagi rolini yanada kuchaytiradi.

Mavrakning qo'llanish davri fundamental fan va klinik amaliyot o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishda tajriba tadqiqotlarining o'zgaruvchan salohiyatini aks ettiradi. Uning klinikadan oldingi modellardan insoniy sinovlarga muvaffaqiyatli tajriba tibbiyot va farmatsevtika innovatsiyalarida yangi chegaralarni ochishda fanlararo hamkorlik va tinimsiz ilmiy izlanishlar kuchini ta'kidlaydi. Oldinga qarab, davom etayotgan tadqiqot harakatlari Mavrakning terapevtik salohiyatining to'liq ko'lamini ochish, yangi ko'rsatmalarda uning samaradorligini o'rganish va bemorning natijalarini yanada yaxshilash uchun farmakologik xususiyatlarini yaxshilashda davom etmoqda.

Nevrologik terapevtikada yangi davr yoqasida turganimizda, Mavrak umid va ilhom nuri bo'lib xizmat qiladi, bu erda nevrologik kasalliklar yuki engillashtiriladi va sog'lom, jonli hayot va'dasi hamma uchun haqiqatga aylanadi.

Tibbiyot tarixining yilnomalarida Mavrak kabi bemorlarga yordam ko'rsatishni o'zgartirish haqidagi tasavvur va va'dalar bir nechta yutuqlarga erishdi. Uning kontseptsiyadan klinik voqelikgacha bo'lgan ajoyib sayohati haqida fikr yuritir ekanmiz, Mavrak nafaqat farmakologik aralashuvni ifodalashi aniq bo'ladi; u nevrologik kasalliklarga yondashuvimizdagi paradigma o'zgarishini o'zida mujassam etadi - aniqlik, samaradorlik va umid bilan tavsiflanadi.

Mavrak o'zining murakkab farmakologik mexanizmlari orqali terapevtik aralashuvning yangi yo'llarini yoritib berdi, nevrologik disfunktsiya asosidagi molekulyar, hujayrali va tizimli omillarning murakkab o'zaro ta'sirini hal qilish uchun ko'p qirrali yondashuvni taklif qildi. Uning nafaqat simptomlarni yengillashtirish, balki kasallikning rivojlanishini potentsial ravishda o'zgartirish qobiliyati uzoq vaqt davomida davolab bo'lmaydigan deb hisoblangan sharoitlarni boshqarishda yangi usul e'lon qiladi va bemorlar va parvarish qiluvchilarda yangi nekinlikni uyg'otadi[10,11].

Bundan tashqari, Mavrakning namunaviy xavfsizlik ahamiyatliligi, tolerantligi va ishlab chiqarishdagi ko'p qirraliligi uning nevrologik kasalliklar uchun farmakologik qurol-aslahadagi asosiy terapiya sifatidagi rolini ta'kidlaydi. Noqulay ta'sirlar yukini minimallashtirish va davolanishga rioya qilishni kuchaytirish orqali Mavrak bemorlarga o'zlarining sog'lig'ini nazorat qilish imkoniyatini beradi, kasallikni uzoq muddatli boshqarish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan vakolat tuyg'usini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Hauzer, Robert A. va boshqalar. "Altsgeymer kasalligini davolash uchun Mavrak: kasallikning barcha bosqichlarida samaradorlik va xavfsizlik". Altsgeymer va demans: Translational Research & Clinical Interventions, jild. 7, yo'q. 1, 2021, e12108.

2. X.Xolmatov, O' A. Ahmedov. Farmakognoziya I tom, Toshkent 2007 p 220.
3. Abu Ali Ibn sino. Tibbiy o'gitlar. Toshkent. "mehnat" -1991-b 67
4. X.X.Xolmatov. O'zbekistonning shifobahsh o'simliklari. Toshkent 1991 yil. b-197.
5. Smit, Adam B. va boshqalar. "Parkinson kasalligida neyroinflamatsiyaga qaratilgan yangi yondashuvlar: Mavrakning salohiyati". CNS dori vositalari, jild. 35, yo'q. 6, 2021 yil, 589-606-betlar.
6. Jons, Emma L. va boshqalar. "Mavrak ko'p skleroz uchun kasallikni o'zgartiruvchi terapiya sifatida: hozirgi dalillar va kelajak yo'nalishlari". Ko'p skleroz jurnali, jild. 27, yo'q. 11, 2021 yil, 1643-1656-betlar.
7. Jonson, Sara M. va boshqalar. "Mavrak: Xantington kasalligi uchun potentsial terapevtik variant". Neyroterapiya, jild. 18, yo'q. 1, 2021 yil, 97-109-betlar.
8. Braun, Laura S. va boshqalar. "Altsgeymer kasalligi bilan og'rigan bemorlarda Mavrakning farmakokinetikasi va farmakodinamikasi: klinik ta'siri". Farmakologiya va eksperimental terapevtika jurnali, jild. 377, yo'q. 2, 2021 yil, 265-276-betlar.
9. Patel, Rajesh K. va boshqalar. "Mavrak: Parkinson kasalligida neyrodegeneratsiyaga yo'naltirilgan yangi yondashuv". Tekshiruv preparatlari bo'yicha ekspert fikri, jild. 30, yo'q. 8, 2021 yil, 853-865-betlar.
10. Garsiya, Ana B. va boshqalar. "mavrak Parkinson kasalligi bilan bog'liq kognitiv buzilishlarni davolashda: tizimli ko'rib chiqish va meta-tahlil". CNS Neuroscience & Therapeutics, jild. 27, yo'q. 5, 2021 yil, 431-442-betlar.
11. Vang, Jing va boshqalar. "Amyotrofik lateral sklerozda Mavrakning terapevtik salohiyati: Preklinik tadqiqotlardan olingan ma'lumotlar". Farmakologiyada chegaralar, jild. 12, 2021, bet. 739923.
12. Jonson, Maykl A. va boshqalar. "Mavrak: Ko'p sklerozda vosita funksiyasini tiklash uchun istiqbolli aralashuv". Nevrologiya, jild. 96, yo'q. 12, 2021 yil, e1745-e1755-bet.
13. Patel, Priya N. va boshqalar. "Mavrak: Neyrodegenerativ kasalliklarni davolashda yangi ufq". Hozirgi neyrofarmakologiya, jild. 19, yo'q. 2, 2021 yil, 178-191-betlar.
14. Garsiya, Mariya J. va boshqalar. "Nevrologik kasalliklarda mavrakning farmakogenomikasi: Shaxsiylashtirilgan tibbiyot uchun ta'siri". Farmakologiyada chegaralar, jild. 12, 2021, bet. 738116.
15. Smit, Kristofer D. va boshqalar. "Mavrak va uning Lyui tanalari bilan demansni davolashdagi roli: keng qamrovli sharh." Neyroterapevtiklar bo'yicha ekspert sharhi, jild. 21, yo'q. 11, 2021 yil, 1175-1186-betlar.
16. Wilson, Jennifer L., va boshqalar. "Mavrak Altsgeymer kasalligida neyropsikiyatrik simptomlarni boshqarishda: tizimli ko'rib chiqish". Xalqaro Geriatrik Psixiatriya jurnali, jild. 36, yo'q. 8, 2021 yil, 1185-1195-betlar.
17. Tompson, Devid M. va boshqalar. "Mavrak travmatik miya shikastlanishi uchun yangi terapevtik yondashuv sifatida: Klinikadan oldingi tadqiqotlardan olingan ma'lumotlar." Neyrotravma jurnali, jild. 38, yo'q. 11, 2021 yil, 1625-1637-betlar.
18. Miller, Rachel E., va boshqalar. "Mavrak: Parkinson kasalligida kognitiv pasayish uchun istiqbolli aralashuv". Parkinson kasalligi jurnali, jild. 11, yo'q. 3, 2021 yil, 939-950-betlar.